

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

4/2018

ročník/volume 28

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 3

Typ článku/Type of article: vedecký článok/scientific article

Strany/Pages: 38 – 48

Dátum vydania/Publication date: 15. október 2018/October 15, 2018

Róbert VLAČUHA
Štatistický úrad SR

ZMENY V MERANÍ MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE Z HĽADISKA ZAVEDENIA INDIKÁTORA MATERIÁLNEJ A SOCIÁLNEJ DEPRIVÁCIE

CHANGES IN THE MEASUREMENT OF MATERIAL DEPRIVATION IN TERMS OF THE INTRODUCTION OF THE MATERIAL AND SOCIAL DEPRIVATION INDICATOR

ABSTRAKT

Materiálna deprivácia je súčasťou monitorovania životných podmienok obyvateľstva a vyjadruje pocit nedostatočného uspokojenia potrieb domácností a jej členov. Príspevok sa zaoberá zmenami v meraní materiálnej deprivácie, keď pôvodný ukazovateľ materiálnej deprivácie vychádza zo zoznamu 9 položiek a nový indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie vychádza zo zoznamu 13 položiek. V príspevku okrem analýzy základného porovnania jednotlivých ukazovateľov sledujeme možný dopad týchto zmien a analýzu oboch indikátorov podľa vekových skupín a postavenia osôb na trhu práce doplnené o sledovanie rodovej nerovnosti.

ABSTRACT

Material deprivation is part of the monitoring of the population's living conditions and expresses the sense of inadequate satisfaction of the needs of households and its members. The paper deals with the changes in material deprivation measurements when the original indicator of material deprivation is based on a list of 9 items and its new indicator on a list of 13 items. In addition to the analysis of the basic comparison of the individual variables, the article examines the possible impact of these changes and the analysis of both indicators by age groups and the labour market position of persons, supplemented by the monitoring of gender inequality.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

materiálna deprivácia, indikátory, EU SILC, Slovenská republika, EÚ

KEY WORDS

material deprivation, indicators, EU SILC, the Slovak Republic, EU

1. ÚVOD

Meranie materiálnej deprivácie je neoddeliteľnou súčasťou monitorovania životných podmienok obyvateľstva. Existuje niekoľko spôsobov a konceptov jej merania. Výsledkom prijatého konceptu je definovanie príslušných indikátorov, ktoré by identifikovali deprivovanú populáciu a zároveň by vyjadrovali mieru celkového nedostatku (deprivácie) [1, 5, 9, 10].

Dôležitosť sledovať a vyhodnocovať materiálnu depriváciu vzrástla, keď indikátor materiálnej deprivácie zadaný na európskej úrovni v roku 2009 sa ako jeden z troch čiastkových indikátorov stal súčasťou tzv. agregovaného indikátora chudoby alebo sociálneho vylúčenia. Pomocou tohto agregovaného indikátora sa monitoruje jeden z 5 cieľov stratégie Európa 2020 (znižit' do roku 2020 počet Európanov ohrozených chudobou aspoň o 20 miliónov) [2, 3, 4, 8].

Zdrojom údajov na výpočet jednotlivých zložiek indikátora chudoby alebo sociálneho vylúčenia (vrátane materiálnej deprivácie) je štatistické Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach (EU SILC). Toto zisťovanie je v súčasnosti na európskej a na národnej úrovni hlavným harmonizovaným zdrojom štatistických údajov v oblasti príjmovej nerovnosti, chudoby, sociálneho vylúčenia a životných podmienok [6, 7].

2. MATERIÁLNA DEPRIVÁCIA

Ústredným prvkom konceptu materiálnej deprivácie je absencia možnosti mať alebo vlastniť niečo. Deprivácia vo všeobecnosti vyjadruje pocit nedostatočného uspokojenia potrieb domácností a jej členov. Predstavuje neschopnosť vlastniť predmety (tovary), dovoliť si služby a zapájať sa do aktivít, ktoré sú spoločnosťou vnímané ako nevyhnutné. Takýto prístup si všíma vynútenú depriváciu, to znamená, že domácnosti alebo osoby by to chceli (vlastniť, zapojiť sa do aktivít a pod.), ale nemôžu si to dovoliť.

Deprivácia sa môže chápať vo viacerých aspektoch (objektívna/subjektívna, finančná, sociálna), ktoré spolu úzko súvisia, prípadne sú vzájomne prepojené. Napríklad finančná deprivácia môže byť príčinou materiálnej a následne sociálnej deprivácie a v konečnom dôsledku sa môže jednotlivec ocitnúť v stave mnohonásobnej deprivácie). My vychádzame z merania tzv. objektívnej materiálnej deprivácie, ktorá súvisí s možnosťami jednotlivcov, resp. domácností uspokojiť 3 typy potrieb:

- uspokojenie základných potrieb, ktoré sa týka položiek nevyhnutných na fyzické prežitie, ako napr. jedlo, oblečenie, schopnosť udržiavať v byte primerané teplo,
- schopnosť dovoliť si základné voľnočasové a sociálne aktivity, ktoré nie sú nevyhnutné na fyzické prežitie, ale sú dôležité pre užívanie si primeranej kvality života, čo súvisí so sociálnou depriváciou, ako napr. stráviť dovolenku mimo domu aspoň raz ročne, príležitostne sa stretnúť s priateľmi/rodinou (príbuznými) za účelom posedenia pri jedle/pití,
- schopnosť dovoliť si predmety dlhodobej spotreby sa týka položiek nevyhnutných pre bežné každodenné životné situácie napr. vlastniť telefón, prípadne takých, ktoré výrazným spôsobom uľahčujú domáce práce, napr. vlastniť práčku.

Ako už bolo spomenuté, položky týkajúce sa materiálnej deprivácie sú založené na myšlienke "vynúteného nedostatku". V štatistickom zisťovaní EU SILC sú jednotlivé položky (premenné) týkajúce sa materiálnej deprivácie zbierané nasledujúcimi dvomi spôsobmi:

- na položenú otázku sa odpovedá dvoma možnosťami: „áno“/„nie“. Napr.: Môže si vaša domácnosť dovoliť udržiavať primerané teplo v byte?
- na položenú otázku sa odpovedá tromi možnosťami „áno, máme danú položku“/„nie, nemôžeme si to dovoliť“/„nie, z iných dôvodov“, pričom za „deprivovanú“ sa považuje len druhá odpoveď, t. j. domácnosť nemá danú položku, pretože si ju nemôže dovoliť z finančných dôvodov. Napr.: Má Vaša domácnosť osobný automobil?

3. INDIKÁTORY MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE – METODICKÉ VYMEDZENIE

Už v roku 2009 bol na európskej úrovni zadefinovaný indikátor materiálnej deprivácie ako podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku aspoň v 3 z 9 položiek, ktoré si domácnosť nemôže finančne dovoliť. Išlo o nasledujúce položky:

1. čeliť neočakávaným výdavkom,
2. ísť raz za rok na jeden týždeň dovolenky mimo domu,
3. uhrádzať nedoplatky spojené s hypotékou alebo nájomným, úhradou za energie alebo splácaním nákupov na splátky a iných pôžičiek,
4. jesť jedlo s mäsom, kuraťom alebo rybou každý druhý deň,
5. udržiavať primerané teplo v byte,
6. práčka,
7. farebný televízor,
8. telefón,
9. osobný automobil.

V rámci stratégie Európa 2020 bol na výpočet miery rizika chudoby alebo sociálneho vylúčenia definovaný indikátor závažnej materiálnej deprivácie. Ten sa oproti pôvodne definovanému indikátoru odlišuje len tým, že vyjadruje podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku aspoň v 4 z 9 vyššie uvedených položiek. Teda zoznam a počet položiek zostal nezmenený, ale zvýšil sa minimálny počet položiek (hranica), kedy sú ľudia považovaní za deprivovaných.

Od začiatku sa však ukazovalo hlavné obmedzenie indikátora materiálnej deprivácie v jeho relatívne malom počte položiek (deväť) a nedostatočnom pokrytí relevantných oblastí, ktoré by malo meranie materiálnej deprivácie zahŕňať. Malý počet položiek navyše znamená, že existuje riziko nespoľahlivého merania materiálnej deprivácie v niektorých členských štátoch EÚ. S cieľom pomôcť pripraviť požadovanú revíziu premenných materiálnej deprivácie sa v roku 2015 vytvorila pracovná skupina na analýzu zisťovania EU SILC, tzv. Net-SILC2. Základom na analýzu potenciálnych položiek materiálnej deprivácie boli jednak pravidelné každoročne zbierané premenné o materiálnej deprivácii v zisťovaní EU SILC a zároveň podrobnejší „ad hoc“ (nepravidelný) modul o materiálnej deprivácii, ktorý bol do zisťovania EU SILC zaradený v roku 2009. Celkovo bolo analyzovaných až 50 premenných, z ktorých 17 sa zameralo na sledovanie deprivácie detí. Výsledkom bol zoznam siedmich nových premenných pre indikátor materiálnej deprivácie celej populácie [5, 8].

Po niekoľkoročnom medzinárodnom porovnávacom výskume financovanom Eurostatom (Štatistický úrad Európskej únie) bol stanovený optimálny súbor 13 premenných materiálnej a sociálnej deprivácie, ktoré umožňujú vytvárať veľmi robustný indikátor. Šesť z týchto premenných bolo už zahrnutých do indikátora materiálnej deprivácie z roku 2009 a sedem premenných je nových. Tieto nové premenné sú od roku 2014 súčasťou primárnych (každoročných) premenných zisťovania EU SILC.

Konečný zoznam položiek na meranie nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie sa tak skladá z 13 premenných a indikátor je definovaný ako podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku aspoň v 5 z 13 nasledujúcich položiek

(6 premenných sa sleduje na úrovni jednotlivých osôb vo veku 16 rokov a viac, 7 premenných sa sleduje na úrovni domácností):

- a) Položky na úrovni osôb (16 rokov a viac): osoby si nemôžu dovoliť:
 1. nahrádzanie obnoseného šatstva novým (nie „secondhandovým“),
 2. dva páry topánok vhodnej veľkosti (vrátane jedného páru topánok, ktoré sú vhodné do každého počasia),
 3. každý týždeň utrátiť malú sumu peňazí na seba bez toho, aby sa musel s niekým radiť,
 4. pravidelnú účasť na voľnočasovej aktivite,
 5. stretnutie s priateľmi/rodinou (príbuznými) za účelom posedenia pri jedle/pití najmenej raz za mesiac,
 6. počítač a pripojenie k internetu;
- b) Položky na úrovni domácností: domácnosť si nemôže dovoliť:
 7. nahrádzanie opotrebovaného nábytku (nie „secondhandovým“),
 8. jesť jedlo s mäsom, kuraťom alebo rybou každý druhý deň,
 9. čeliť neočakávaným finančným výdavkom,
 10. ísť raz za rok na jeden týždeň dovolenky mimo domu,
 11. uhrádzať nedoplatky spojené s hypotékou alebo nájomným, úhradou za energie alebo splácaním nákupov na splátky a iných pôžičiek,
 12. udržiavať primerané teplo v byte,
 13. osobný automobil.

Z vyššie uvedeného konečného zoznamu 13-tich položiek na meranie indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie je zrejmé, že oproti pôvodnému indikátoru nastalo niekoľko zmien. Na úrovni domácnosti pribudla položka sledujúca, či si domácnosť môže dovoliť nahrádzanie opotrebovaného nábytku (nie secondhandovým), a naopak, boli vynechané položky sledujúce, či domácnosť vlastní práčku, farebný televízor a telefón. Najväčšou zmenou však bolo zaradenie nových 6-tich premenných, ktoré sa sledujú na úrovni osôb vo veku 16 rokov a viac. Niektoré z nich sú zamerané viac na sociálnu oblasť a aj z tohto dôvodu sa do názvu indikátora pridal tento pojem.

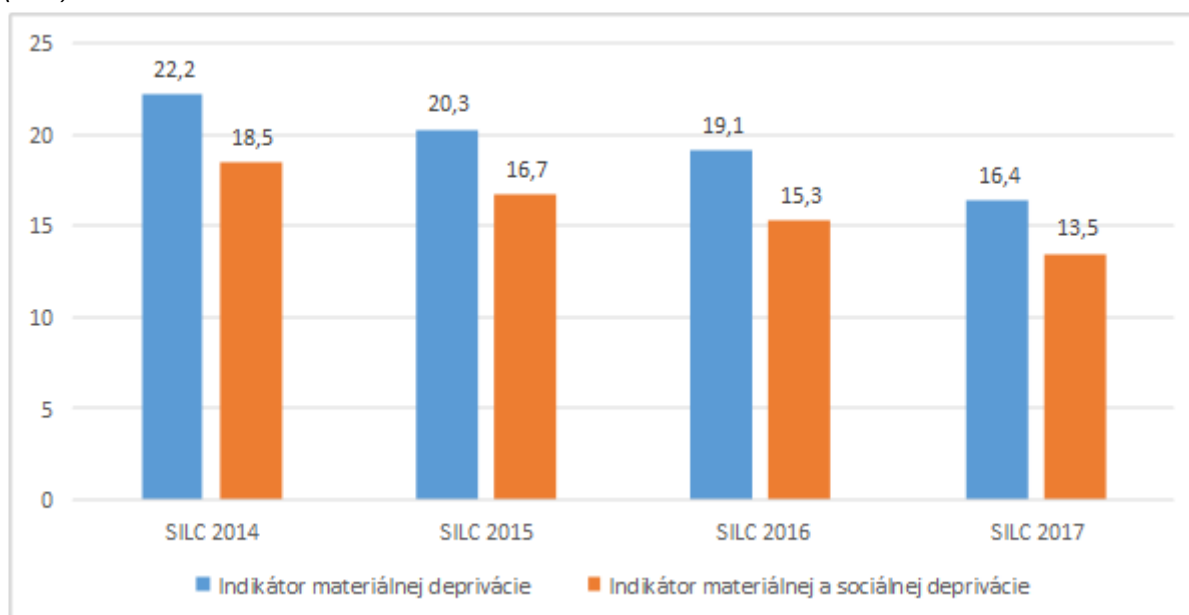
Indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie sa počíta na úrovni osôb. To znamená, že všetky odpovede na úrovni domácnosti sa automaticky priradia všetkým osobám v rámci domácnosti. Pri nových premenných, ktoré zisťujeme na úrovni osôb vo veku 16 rokov a viac, však tieto odpovede zostávajú tak, ako ich jednotlivé osoby uviedli. Tento fakt vnáša do nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie nový aspekt a v rámci domácnosti môže byť rozdiel v deprivácii medzi jednotlivými jej členmi (napr. pripojenie na internet môže mať len jeden člen domácnosti cez mobilný telefón, rozdiel môže byť aj vo voľnočasových aktivitách a stretávaní sa s priateľmi a príbuznými). Na základe tejto skutočnosti je možné lepšie analyzovať indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie v členení podľa pohlavia, veku alebo ekonomickej aktivity, na čo sme sa zamerali v ďalšej časti príspevku. Aby sa indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie dal analyzovať pre celú populáciu (aj osoby mladšie ako 16 rokov), bolo ešte potrebné vyriešiť, ako sa budú distribuovať odpovede na úrovni osôb vo veku 16 rokov a viac na mladších členov domácnosti. Pri konštrukcii indikátora sa použilo nasledujúce jednoduché pravidlo: ak aspoň polovica osôb vo veku 16 rokov a viac v domácnosti je deprivovaná pre danú položku, tak deti

mladšie ako 16 rokov žijúce v rovnakej domácnosti sú tiež považované za deprivované pre danú položku.

4. INDIKÁTOR MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE A INDIKÁTOR MATERIÁLNEJ A SOCIÁLNEJ DEPRIVÁCIE – ZÁKLADNÉ POROVNANIE

Pri základnom porovnaní pôvodného indikátora materiálnej deprivácie (MD) a nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie (MSD) (obrázok č. 1) môžeme konštatovať, že indikátor MSD počítaný z 13 „deprivačných“ položiek je na Slovensku nižší (13,5 % podľa EU SILC 2017) ako indikátor MD počítaný z 9 „deprivačných“ položiek (16,4 % podľa EU SILC 2017). V oboch prípadoch môžeme v sledovanom období pozorovať pozitívny vývoj a konštatovať, že na Slovensku dochádza k zmierňovaniu zaťaženia obyvateľov materiálnou depriváciou.

Graf č. 1: Indikátor materiálnej deprivácie a indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie (v %)

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, vlastné výpočty

Ďalej pri porovnávaní týchto dvoch indikátorov sa môžeme podrobnejšie pozrieť na ich jednotlivé zložky (premenné) a ich celkovú váhu, teda aký majú vplyv na celkový indikátor.

Keď sa pozrieme na jednotlivé položky (premenné) pôvodného indikátora MD (tabuľka č.1), je zrejmé, že ich miera deprivácie sa do veľkej miery odlišuje. Medzi položky s najväčšou mierou núteného nedostatku na Slovensku patrí neschopnosť dovoliť si ísť raz za rok na jeden týždeň dovolenky mimo domu. Aj keď sme v sledovanom období zaznamenali pomerne veľký pozitívny vývoj, stále si podľa údajov EU SILC 2017 nemôže dovoliť ísť na dovolenku viac ako 42 % obyvateľov Slovenska. Viac ako tretina osôb žije v domácnostiach neschopných čeliť neočakávaným finančným výdavkom a pomerne vysoké percento obyvateľstva Slovenska (takmer 15 %) žije v domácnostiach, ktoré si nemôžu dovoliť jesť jedlo s mäsom, kuraťom alebo rybou každý druhý deň. Naopak, len okolo 0,5 % ľudí žije v domácnostiach, ktoré nemajú telefón, farebný televízor alebo práčku.

Tabuľka č. 1: Percentuálny podiel deprivovaných osôb podľa položiek (premenných) indikátora materiálnej deprivácie

(v %)

Položky materiálnej deprivácie	EU SILC 2014	EU SILC 2015	EU SILC 2016	EU SILC 2017
1 - nedoplatky	8,3	7,7	7,5	7,4
2 - dovolenka	48,8	46,6	44,9	42,3
3 - pravidelné jedlo s mäsom (resp. vegetariánske)	21,5	20,1	17,0	14,8
4 - neočakávané výdavky	38,9	36,7	37,9	34,6
5 - telefón	1,3	1,0	0,5	0,4
6 - farebný televízor	0,4	0,3	0,3	0,3
7 - práčka	0,9	0,8	0,6	0,7
8 - osobný automobil	14,3	13,0	12,0	11,0
9 - primerané teplo v byte	6,1	5,8	5,1	4,3

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, vlastné výpočty

Pri novom indikátore MSD na jednej strane stále pozorujeme veľké rozdiely v „deprivácii“ pri jednotlivých položkách (tabuľka č. 2), avšak na druhej strane rozdiely nie sú až také signifikantné ako pri pôvodnom indikátore MD. Položky, ktoré takmer vôbec neovplyvňovali indikátor MD (telefón, televízor a práčka), boli odstránené. Naďalej má najväčší vplyv na materiálnu a sociálnu depriváciu skutočnosť, či si domácnosť môže dovoliť ísť raz za rok na jeden týždeň dovolenky mimo domu a že domácnosť si nemôže dovoliť čeliť neočakávaným finančným výdavkom. Z nových položiek oproti pôvodnému indikátoru má najväčší vplyv schopnosť (finančné možnosti) domácností nahrádzať opotrebovaný nábytok.

Tabuľka č. 2: Percentuálny podiel deprivovaných osôb podľa položiek (premenných) indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie

(v %)

Položky materiálnej a sociálnej deprivácie	EU SILC 2014	EU SILC 2015	EU SILC 2016	EU SILC 2017
1 - nahrádzanie obnoseného šatstva	12,1	11,7	10,7	9,2
2 - dva páry topánok vhodnej veľkosti	2,8	2,7	2,4	1,7
3 - utrátiť malú sumu peňazí na seba	18,2	16,6	15,2	13,5
4 - účasť na voľnočasovej aktivite	13,8	11,4	10,9	9,0
5 - stretnutie s priateľmi/rodinou (príbuznými)	10,6	8,8	7,9	6,6
6 - nahrádzanie opotrebovaného nábytku	41,3	39,2	37,1	33,1
7 - pravidelné jedlo s mäsom (resp. vegetariánske)	21,5	20,1	17,0	14,8
8 - neočakávané výdavky	38,9	36,7	37,9	34,6
9 - dovolenka	48,8	46,6	44,9	42,3
10 - nedoplatky	8,3	7,7	7,5	7,4
11 - počítač a pripojenie k internetu	6,8	5,7	5,9	4,6
12 - primerané teplo v byte	6,1	5,8	5,1	4,3
13 - osobný automobil	14,3	13,0	12,0	11,0

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, vlastné výpočty

5. INDIKÁTOR MATERIÁLNEJ DEPRIVÁCIE A INDIKÁTOR MATERIÁLNEJ A SOCIÁLNEJ DEPRIVÁCIE – ANALÝZA PODĽA RÔZNYCH ČLENENÍ

V tejto časti príspevku sa zameriame na analýzu indikátorov materiálnej deprivácie, pričom sa zameriame na to, ako výšku indikátorov (a teda vynúteného nedostatku) ovplyvňujú vekové špecifiká a postavenie na trhu práce, a v oboch prípadoch sa podrobnejšie pozrieme aj na to, či existujú významné rozdiely medzi pohlaviami v jednotlivých porovnávaných skupinách obyvateľstva.

Tabuľka č. 3: Indikátor materiálnej deprivácie (MD) a materiálnej a sociálnej deprivácie (MSD) podľa vekových skupín a pohlavia (v %)

	EU SILC 2014		EU SILC 2015		EU SILC 2016		EU SILC 2017	
	MD	MSD	MD	MSD	MD	MSD	MD	MSD
Spolu	22,2	18,5	20,3	16,7	19,1	15,3	16,4	13,5
Muži (M)	21,6	17,6	19,4	15,6	18,4	14,5	15,9	12,8
Ženy (Ž)	22,7	19,3	21,2	17,7	19,7	16,0	16,9	14,2
<i>menej ako 16 rokov</i>	24,4	20,9	22,3	20,8	20,8	17,9	17,6	16,5
menej ako 16 rokov – M	25,2	20,6	21,8	20,8	20,8	17,4	17,7	16,8
menej ako 16 rokov – Ž	23,5	21,2	22,9	20,8	20,8	18,5	17,5	16,1
<i>16 – 24 rokov</i>	25,1	20,5	22,5	17,0	22,1	15,8	17,2	13,4
16 – 24 rokov – M	25,1	22,1	21,6	16,7	20,5	15,1	14,3	11,3
16 – 24 rokov – Ž	25,2	18,6	23,5	17,3	23,7	16,6	20,2	15,7
<i>25 – 49 rokov</i>	19,8	16,0	18,1	14,2	16,9	13,3	14,2	11,1
25 – 49 rokov – M	19,2	14,8	18,0	13,1	16,6	12,4	14,6	10,6
25 – 49 rokov – Ž	20,4	17,2	18,2	15,3	17,3	14,2	13,8	11,6
<i>50 – 64 rokov</i>	21,0	18,5	18,4	16,2	17,4	14,9	15,6	13,6
50 – 64 rokov – M	21,9	18,1	18,3	15,3	18,3	15,2	15,9	13,4
50 – 64 rokov – Ž	20,1	18,9	18,5	17,1	16,5	14,5	15,4	13,8
<i>65 a viac rokov</i>	25,4	20,8	25,0	19,1	22,9	17,8	21,3	16,1
65 a viac rokov – M	20,4	17,8	20,8	15,9	19,4	15,5	19,3	14,2
65 a viac rokov – Ž	28,6	22,7	27,6	21,1	25,1	19,3	22,6	17,2

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, vlastné výpočty

V sledovanom období môžeme z časového hľadiska pri oboch indikátoroch materiálnej deprivácie pozorovať vo všetkých vekových kategóriách pozitívny vývoj, teda ohrozenie materiálnoú depriváciou sa na Slovensku znižuje. Najväčší pokles sme zaznamenali u mladých ľudí vo veku 16 až 24 rokov, o 7,9 percentuálneho bodu (p. b.) pri indikátore MD a o 7,1 p. b. pri indikátore MSD.

Z hľadiska vekových skupín je z pohľadu materiálnej deprivácie najmenej ohrozenou skupina ľudí vo veku 25 až 49 rokov (14,2 % MD a 11,1 % MSD za rok 2017). Čo sa týka najohrozenejšej skupiny, tak z pohľadu MD sú to predovšetkým starší ľudia vo veku 65 rokov a viac (viac ako 20 %). Pri materiálnej a sociálnej

deprivácii je najohrozenejšou skupinou okrem starších ľudí aj najmladšia generácia (mladší ako 16 rokov). V oboch skupinách bola miera MSD v poslednom sledovanom roku viac ako 16 % obyvateľstva.

Keď sa pozrieme na mieru materiálnej deprivácie z hľadiska pohlavia, tak vo všeobecnosti môžeme konštatovať, že pri oboch indikátoroch sú ženy viac ohrozené ako muži (o 1 p. b. pri MD a o 1,4 p. b. pri MSD podľa EU SILC 2017). Keď však analyzujeme údaje podrobnejšie (pohlavie v rámci jednotlivých vekových skupín), môžeme identifikovať určité rozdiely medzi jednotlivými indikátormi. Pri SMD okrem mladých ľudí vo veku menej ako 16 rokov platí, že vo všetkých ostatných vekových skupinách sú materiálne viac deprivované ženy ako muži. Najväčší rozdiel sme identifikovali vo vekovej skupine 16 až 24 rokov, kde sú ženy deprivované viac ako muži až o 4,4 p. b. Pri analýze pôvodného indikátora MD sú ženy viac ohrozené ako muži len v 2 vekových kategóriách: 16 až 24 rokov a 65 rokov a viac. Môžeme upriamiť pozornosť na fakt, že vo vekovej kategórii 16 až 24 rokov sa v sledovanom období negatívne prehlbuje rozdiel v deprivácii ľudí podľa pohlavia a ženy v tejto vekovej kategórii sú čím ďalej tým viac deprivované ako muži. V roku 2017 bol tento rozdiel až 5,9 p. b.

Tabuľka č. 4: Indikátor materiálnej deprivácie (MD) a materiálnej a sociálnej deprivácie (MSD) podľa ekonomickej aktivity a pohlavia (v %)

	EU SILC 2014		EU SILC 2015		EU SILC 2016		EU SILC 2017	
	MD	MSD	MD	MSD	MD	MSD	MD	MSD
<i>pracujúci</i>	14,3	9,8	13,5	9,0	12,6	8,4	10,4	7,1
pracujúci – M	14,2	8,8	12,6	7,7	12,1	7,8	10,2	6,4
pracujúci – Ž	14,5	11,0	14,6	10,6	13,3	9,1	10,6	7,9
<i>nezamestnaní</i>	52,0	53,9	49,6	51,2	49,0	49,2	49,5	49,9
nezamestnaní – M	56,0	58,0	53,8	53,4	51,6	50,8	55,2	54,5
nezamestnaní – Ž	47,9	49,8	44,9	48,7	46,2	47,5	43,8	45,2
<i>dôchodcovia</i>	24,9	20,6	23,0	18,4	22,0	17,4	20,5	16,1
dôchodcovia – M	21,4	18,0	20,1	15,9	19,8	15,7	19,0	14,7
dôchodcovia – Ž	27,0	22,1	24,8	19,9	23,4	18,5	21,5	17,0
<i>inak neaktívni</i>	25,8	22,0	22,3	17,7	21,8	17,7	18,8	16,4
inak neaktívni – M	26,3	24,3	24,0	18,1	23,9	18,9	17,5	15,0
inak neaktívni – Ž	25,5	20,5	21,3	17,5	20,4	16,8	19,7	17,3

Zdroj údajov: Štatistický úrad SR, vlastné výpočty

Podľa ekonomickej aktivity sú pri oboch indikátoroch na Slovensku materiálne najviac ohrození pracujúci a najmenej ohrození nezamestnaní. V sledovanom období vidíme z časového hľadiska pri oboch indikátoroch pozitívny vývoj v každej kategórii ekonomickej aktivity, avšak neplatí to úplne o nezamestnaných osobách. Celkovo ich miera vynúteného nedostatku je pri oboch indikátoroch materiálnej deprivácie takmer na úrovni 50 % a medzi poslednými dvoma sledovanými rokmi sme dokonca zaznamenali zhoršujúcu sa situáciu.

Keď sa pozrieme pri členení podľa ekonomickej aktivity pozrieme na rodové rozdiely, tak pri oboch indikátoroch čelia vynútenému nedostatku z pohľadu materiálnej deprivácie mierne viac ženy ako muži. Toto konštatovanie platí pre tri kategórie ekonomickej aktivity: pracujúcich, dôchodcov a inak neaktívne osoby. Kategória nezamestnaných sa značne odlišuje, keďže počas celého sledovaného obdobia boli viac materiálne deprivovaní nezamestnaní muži ako ženy. Tento rozdiel sa dokonca v čase prehĺbuje a podľa posledných dostupných údajov zo zisťovania EU SILC 2017 bolo viac deprivovaných nezamestnaných mužov ako žien o 11,4 p. b. pri indikátore MD a o 9,3 p. b. pri indikátore MSD.

6. ZÁVER

V príspevku sme porovnávali materiálnu depriváciu pomocou dvoch indikátorov. Oba indikátory sú definované ako podiel populácie, ktorá čelí vynútenému nedostatku v určitom množstve položiek z konkrétneho zoznamu (pre každý indikátor je iný celkový zoznam položiek). Pri indikátore materiálnej deprivácie ide o vynútený nedostatok aspoň v 3 z 9 položiek a pri indikátore materiálnej a sociálnej deprivácie ide o vynútený nedostatok aspoň v 5 z 13 položiek.

Indikátor materiálnej deprivácie bol definovaný v roku 2009. Postupne sa však ukázalo, že celkový zoznam deviatich položiek indikátora bude treba prehodnotiť. Hlavným obmedzením indikátora materiálnej deprivácie je jeho relatívne malý počet položiek ako aj to, že nedostatočne pokrýva relevantné oblasti materiálnej deprivácie. V roku 2015 bol navrhnutý nový indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie, ktorý sa od predchádzajúceho líši predovšetkým celkovým zoznamom položiek. Zo zoznamu položiek materiálnej deprivácie sa z hľadiska času niektoré ukázali ako málo relevantné, a preto boli úplne vynechané (či domácnosť vlastní práčku, farebný televízor a telefón). Doplnená bola premenná, ktorou sa zisťuje, či si domácnosť môže dovoliť nahrádzať opotrebovaný nábytok. Najväčšou zmenou však bolo zaradenie nových 6-tich premenných, ktoré sa sledujú na úrovni osôb vo veku 16 rokov a viac (nahrádzanie obnoseného šatstva novým; dva páry topánok vhodnej veľkosti; každý týždeň utrátiť malú sumu peňazí na seba; pravidelná účasť na voľnočasovej aktivite; stretnutie s priateľmi/rodinou (príbuznými); počítač a pripojenie k internetu). Týmto spôsobom môžeme v rámci nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie analyzovať v rámci domácnosti aj potenciálne rozdiely v deprivácii medzi jednotlivými jej členmi.

Keď sa pozrieme na hodnoty oboch indikátorov na Slovensku v čase (roky 2014 až 2017), tak môžeme konštatovať dva závery. Po prvé, miera materiálnej a sociálnej deprivácie je na Slovensku nižšia ako miera materiálnej deprivácie (o viac ako 3,5 p. b.) a po druhé, v oboch mierach materiálnej deprivácie môžeme pozorovať pozitívny vývoj a konštatovať, že na Slovensku dochádza k zmierňovaniu zaťaženia obyvateľov materiálno depriváciou.

Keď porovnáme oba indikátory materiálnej deprivácie z medzinárodného hľadiska, tak vo väčšine európskych krajín je situácia podobná ako na Slovensku, čiže hodnota nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie je nižšia, ako hodnota indikátora materiálnej deprivácie. Rozdiely v hodnotách nie sú veľké a pohybujú sa vo väčšine krajín do 3 p. b. Slovensko je dokonca na 5. mieste s najväčším bodovým rozdielom medzi hodnotami oboch indikátorov. Väčšie rozdiely má Fínsko, Macedónsko,

Cyprus a Chorvátsko. Pri posledných dvoch menovaných krajinách je tento rozdiel najväčší (9, resp. 14 p. b.). Opačný trend, t. j. hodnota nového indikátora materiálnej a sociálnej deprivácie je väčšia ako hodnota indikátora materiálnej deprivácie, môžeme pozorovať len v niekoľkých krajinách a pohybuje sa do 2 p. b. Jediným extrémom je krajina Rumunsko, kde je tento rozdiel viac ako 9 p. b.

Z vyššie uvedeného podľa nás vyplýva, že nový indikátor materiálnej a sociálnej deprivácie je nastavený lepšie ako indikátor materiálnej deprivácie. Pozitívom je vylúčenie niektorých položiek, ktoré sú pre meranie materiálnej deprivácie málo relevantné a zaradenie nových položiek (najmä na úrovni jednotlivých osôb vo veku 16 rokov a viac). Ďalej z hodnôt oboch indikátorov v takmer všetkých európskych krajinách vidieť, že ich hodnoty sa navzájom veľmi nelíšia. Z toho vyplýva, že ak bude indikátor materiálnej deprivácie oficiálne nahradený novým indikátorom materiálnej a sociálnej deprivácie, nebude dochádzať k veľkým skokom v časových radoch.

LITERATÚRA

- [1] BARTOŠOVÁ, J. – ŽELINSKÝ, T.: The extent of poverty in the Czech and Slovak Republics 15 years after the split. 2013, In: Post-Communist Economies, č. 1, s. 119 – 131. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1080/14631377.2013.756704>
- [2] EURÓPSKA KOMISIA (2003). 'Laeken Indicators' – Detailed calculation methodology. Luxembourg: European Commission - Eurostat.
- [3] EUROSTAT (2009). Algorithms to compute indicators in the streamlined Social Inclusion Portfolio based on EU-SILC and adopted under the Open Method of Coordination (OMC). Luxembourg: Eurostat.
- [4] EUROSTAT (2012). Measuring material deprivation in the EU. Indicators for the whole population and child specific indicators. Luxembourg: Eurostat.
- [5] GUIO, A.-C. – GORDON, D. – MARLIER, E.: Hodnotenie materiálnej deprivácie v EÚ: ukazovatele pre celú populáciu a ukazovatele špecifické pre dieťa, metodiky Eurostatu a pracovné dokumenty, Úrad pre publikácie Európskej únie, Luxembursko, 2012.
- [6] IVANČÍKOVÁ, Ľ. – VLAČUHA, R.: Material deprivation in Slovakia, In: Slovak Statistics and Demography, Bratislava: ŠÚ SR, 2007.
- [7] IVANČÍKOVÁ, Ľ. – VLAČUHA, R.: Material Deprivation of Inhabitants of Slovakia in Urban and Rural areas. In: Forum Statisticum Slovacum, Bratislava: SŠDS, 2011.
- [8] NOLAN, B. – WHELAN, C.: Poverty and Deprivation in Europe. Oxford: Oxford University Press. 2011, 275 p.
- [9] ŽELINSKÝ, T. – STANKOVIČOVÁ, I. (2012). Spatial aspect of poverty in Slovakia. In: The 6th International Days of Statistics and Economics. Conference Proceedings. September 13 – 15, 2012. Prague, Czech Republic. Dostupné na: http://msed.vse.cz/msed_2012/en/
- [10] ŽELINSKÝ, T.: Chudoba a deprivácia na Slovensku. Metodologické aspekty a empiria. Košice: Equilibria, 2014.

RESUME

Material deprivation was compared by means of two indicators – the indicator of material deprivation (MD - involuntary lack at least 3 from the 9 defined items) and the indicator of material and social deprivation (MSD – involuntary lack at least 5 from the 13 defined items).

In the article both indicators were analyzed on the basis of the EU SILC data for the period 2014 -2017. A positive development can be observed in both cases and it can be concluded that in Slovakia there is a mitigation of the population burden by material deprivation. During 2014-2017, the indicator of material deprivation recorded a decrease from 22.2% to 16.4% and the indicator of material and social deprivation from 18.5% to 13.5% in the Slovak population.

The incapability to afford a one- week holiday away from home belongs to items with the highest rate of the involuntary lack in Slovakia (more than 42% in 2017) and the incapability to face unexpected financial expenses (more than one third of persons).

In terms of age groups, the least vulnerable group of people from the perspective of material deprivation, are those aged 25 -49 years (14.2% MD and 11.1% MSD in 2017). On the contrary, the most vulnerable group of population are adults over the age 65 (more than 20% and 16.1% MSD in 2017).

From a gender-specific point of view, in general, women are slightly more vulnerable than men in both indicators. In terms of economic activity, in both indicators, the least vulnerable populations include the working people and the most vulnerable populations the unemployed. The rate of involuntary lack in both indicators of material deprivation, is almost at the level of 50% for the unemployed persons and between the last two recorded years even a worsening situation had been observed.

PROFESIJNÝ ŽIVOTOPIS

Mgr. Róbert Vlačuha vyštudoval Prírodovedeckú fakultu Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, odbor matematický manažment. Od roku 2004 pracuje v Štatistickom úrade SR. Venuje sa najmä oblasti chudoby, materiálneho a sociálneho vylúčenia. Na túto tému publikoval príspevky v domácich i zahraničných časopisoch a zúčastňuje sa na vedeckých konferenciách doma i v zahraničí. V súčasnosti je riaditeľom odboru štatistiky životnej úrovne obyvateľstva Štatistického úradu SR.

KONTAKT

robert.vlacuha@statistics.sk